

KO BESEDE PREPROSTO NOČEJO NA PLAN

Selektivni mutizem

mag. Katarina Kesič Dimic, prof. def.

(objavljeno v reviji Viva, junij 2004)

KAJ JE SELEKTIVNI MUTIZEM?

Selektivni (ali elektivni) mutizem je redka, a zelo kompleksna motnja, ki se pojavi pri manj kot 1 % otrok in prizadane več deklic kot dečkov. Ti otroci so sposobni oblikovati govor, vendar so v določenih socialnih situacijah preprosto tiho in ne govorijo. Tak otrok govori le s poznanimi ljudmi, v že poznanih okoliščinah.

Selektivni mutizem lahko resno in negativno vpliva na življenje otroka samega in prav tako na življenje in dinamiko njegovih družinskih članov. Zaradi kompleksnosti je motnja pogosto odkrita šele z otrokovim vstopom v šolo.

OTROCI, KI TRPIJO V TIŠINI

- Desetletni Uroš se glasno smeji in veselo vpije, ko vidi, da je njegova omiljena košarkaška ekipa zabila koš ... vendar na pikniku sedi sam in se žalostno obrne stran, ko se mu kdo od otrok približa.
- Sedemletna Maja veselo pleše in poje v dnevni sobi, ko jo njena družina ponosno gleda ... ampak postane ledeno negibna in tiha, ko nastopi s šolskim pevskim zborom.
- Osemletni Tomaž, ki glasno teka po domačem dvorišču ... v razredu postane brezizrazen in strmi predse.
- Petletna Laura je navihana deklica, ki pripoveduje staršem, kaj vse bi rada pripravila za novoletno zabavo ... nikoli ne spregovori niti besedice zunaj doma.

DIAGNOSTIČNI KRITERIJI

Strokovnjaki, ki se ukvarjajo z otroki s selektivnim mutizmom, imajo osnovan diagnostični kriterij, za prepoznavanje in potrjevanje motnje. Šele kadar otrokove

značilnosti popolnoma zadostijo vsem petim kriterijem, lahko govorimo o pravi motnji. Kriteriji so naslednji:

- Otrok ne govori na izbranih mestih (npr. šola, drugi socialni dogodki).
- Otrok normalno govori v popolnoma sproščenem okolju, npr. doma (čeprav nekateri redki posamezniki tudi doma molčijo).
- Otokova molčečnost vpliva na razvoj in delovanje njegovih sposobnosti na učnem in socialnem področju.
- Molčečnost se neprekinjeno pojavlja vsaj en mesec.
- Molčečnost ni posledica govorne napake (kot je npr. jecljanje) in se ne pojavlja kot del neke druge motnje (npr. avtizem).

VZROKI IN POJAVNOST

O vzrokih za nastanek motnje je zelo težko govoriti, ker do danes še niso popolnoma odkriti in potrjeni.

Večina strokovnjakov si je enotnih, da ima večina otrok s selektivnim mutizmom že genetske preddispozicije za to motnjo, kar pomeni, da se je določena oblika anksioznosti že pojavila pri komu v družini.

Velika večina otrok s selektivnim mutizmom kaže različne znake anksioznosti in fobij (izoliranost, nenavadni izbruhi z jokom, težave s spanjem, razdražljivost, togost, ekstremna sramežljivost od ranega otroštva), še posebej v novih in neznanih socialnih okoljih in interakcijah. Zaradi stalnega strahu pred socialno interakcijo se kažejo določeni simptomi kot zaledenitev, pomankanje smeha, neizraznost obraza in molčečnost kot direkten odgovor na strah.

Do sedaj še ni bilo potrjeno, da je selektivni mutizem kakorkoli povezan z zanemarjanjem, zlorabo, ali s šokom.

Ker je o selektivnem mutizmu še vedno znanega bolj malo, starši, učitelji in specializirani terapevti pogosto ne vedo točno, kako bi se ga lotili, da bi pomagali otroku. Zaradi nepoznavanja motnje je veliko otrok napačno označenih, da gre za avtizem, ki je popolnoma druga motnja.

KAKŠEN JE OTROK S SELEKTIVNIM MUTIZMOM?

Obstajajo določene karakteristike, ki so skupne vsem otrokom s selektivnim mutizmom. Seveda vsak posameznik razvije še dodatne načine vedenja in reagiranja. Če pri otroku opazimo le nekaj od spodaj naštetih znakov, še ni bojzani za preplah, vendar le čas za dodatno opazovanje otroka.

Ko je otrok v stanju preplašenosti, v neprijetni situaciji, lahko pri njem opazimo:

- molčečnost;
- prazen izraz na obrazu;
- stremenje v prazno;
- nepremičnost, »zamrznjenost«;
- težave pri navezovanju očesnega stika;
- zategnjenost v neverbalnem izražanju.

V šolski situaciji lahko opazimo naslednje značilnosti:

- ne govori z učiteljico ali vrstniki;
- ne govori le z določenimi izbranimi osebami;
- komunicira le neverbalno, verbalno pa ne;
- govori s starši, ko pridejo ponj;
- izgleda nervozen;
- se izogiba očesnemu stiku z učiteljico in vrstniki;
- zavrača hrano (ali le določena živila) v šoli;
- se po nesreči polula, ker ne upa vprašati za izhod na stranišče.

Ostale značilnosti, ki jih še lahko opazimo pri otroku s selektivnim mutizmom:

- težave pri osnovnem sporazumevanju (hvala, prosim, dober dan, ...);
- počasnejše odzivanje (po vprašanju porabi več časa za verbalni ali neverbalni odziv kot vrstniki);
- ekstremna nagnjenost k zaskrbljenosti in strahovom;
- višja občutljivost na okolje, dotike in zvoke;

- značilna vedenjska odzivanja doma kot: togost, razdražljivost, počasnost, občutljivost (hitro joka), ukazovalnost, zgovornost, izraznost;
- dobre intelektualne sposobnosti, interes za različna področja;
- razumevanje sveta na višjem nivoju od vrtnikov;
- kljub težavam pri lastnem izražanju čustev dobro razume čustva drugih oseb okoli sebe;
- zanimanje za umetnost.

ŠOLA IN UČITELJI

Odrasli si lahko po mili volji izbiramo kam in kdaj bomo kam šli, otroci pa te izbire nimajo. To se izkaže še posebej takrat, ko morajo začeti obiskovati šolo.

Pomembno se je zavedati, da otrok ne molči nalašč, ali da s tem želi nadzorovati določeno situacijo. Šola je navadno mesto, kjer se ti otroci počutijo najmanj udobno.

Otroku s selektivnim mutizmom učitelj nikoli ne sme dajati občutka, da čaka nanj, da bo nekaj povedal; taka situacija je zanj popolnoma anksiozna. Po drugi strani pa si otrok ne želi razočarati učitelja, ker mu ne more odgovoriti. Včasih se celo zgodi, da tak otrok prej spregovori z vrstniki kot z učiteljem. Učitelj mora imeti pri delu s takim otrokom veliko mero potrpljenja in zaupanja vanj. S sodelovanjem s starši in strokovnjakom lahko premagamo strahove in ga naučimo določenih veščin, ki jih potrebuje za »preživetje« v razredu.

POSLEDICE NEZDRAVLJENE IN NEODKRITE MOTNJE

Če selektivni mutizem pri otroku ni odkrit in zdravljen s primernimi metodami dovolj zgodaj, lahko pri otroku pusti posledice za celo življenje. Te posledice se odražajo na akademskem, socialnem in čustvenem področju, ki se lahko razvijejo v nezavidljive težave:

- stopnjevanje anksioznosti;
- depresija in ostale anksiozne motnje;
- slaba samopodoba in samozaupanje;
- socialna izolacija in osamljenost;
- zavračanje šole, slabi šolski uspehi kljub visokim potencialom;

- zloraba nedovoljenih substanc in medikamentov in samomorilne misli v odraslejši dobi.

Če pri otroku odkrijemo motnjo, se moramo čim prej obrniti na strokovnjaka za to področje. Priporočljivo je izvajanje tako terapije z otrokom kot z njegovo družino.